

УДК 314.113:341.38

DOI 10.35433/ISSN2410-3748-2024-1(36)-7

Білоус Микола
здобувач третього (науково-освітнього)
рівня вищої освіти
Житомирського державного університету ім. Івана Франка
<https://orcid.org/0009-0002-9185-6842>

СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті здійснено комплексний аналіз викликів та перспектив відновлення демографічного потенціалу України в умовах повоєнної трансформації. Акцентовано увагу на тому, що демографічна криза, яка розпочалася задовго до початку повномасштабного вторгнення, у 2022 році набула масштабів системної загрози національній безпеці. Значне скорочення чисельності населення внаслідок міграції, зниження народжуваності, втрати працездатного контингенту, зростання смертності серед вразливих груп, а також старіння населення створюють складні передумови для економічного зростання та стабільності системи соціального забезпечення. Підкреслено, що демографічна ситуація в Україні характеризується не лише кількісними втратами, але й якісними трансформаціями, включаючи дисбаланс між регіонами, зміну вікової піраміди, фемінізацію міграції та зменшення частки молоді в структурі населення.

У роботі систематизовано наявні підходи до розробки політики демографічного відновлення, проаналізовано рекомендації вітчизняних і міжнародних експертів, а також стратегічні документи, серед яких Стратегія демографічного розвитку України до 2040 року. Виокремлено п'ять ключових напрямів, які потребують першочергової уваги: підвищення народжуваності через запровадження довгострокових програм підтримки батьківства, доступного житла та соціальних послуг, створення умов для повернення українців із-за кордону та їх соціальної реінтеграції, реформування медичної галузі для зниження передчасної смертності та підвищення тривалості життя, розвиток системи освіти, зайнятості та адаптації людей похилого віку, зменшення регіональних диспропорцій шляхом цільової підтримки постраждалих територій.

Наголошено на необхідності посилення міжвідомчої координації, модернізації системи демографічної статистики, забезпечення фінансових інструментів для реалізації політики та впровадження інноваційних підходів до управління людським капіталом.

Ключові слова: демографічна політика, депопуляція, війна, міграція, народжуваність, стратегія, повоєнне відновлення, людський капітал.

STRATEGIES FOR RESTORING UKRAINE'S DEMOGRAPHIC POTENTIAL IN THE POST-WAR PERIOD

The article provides a comprehensive analysis of the challenges and prospects for restoring Ukraine's demographic potential in the context of post-war transformation. It emphasizes that the demographic crisis, which began long before the full-scale invasion, reached the level of a systemic threat to national security by 2022. A sharp decline in population due to migration, decreasing birth rates, the loss of the working-age population, increased mortality among vulnerable groups, and population aging has created complex obstacles to economic growth and

the sustainability of the social welfare system. The demographic situation in Ukraine is marked not only by quantitative losses but also by structural transformations, including regional imbalances, a distorted age pyramid, feminization of migration, and a shrinking share of young people in the population structure.

The paper systematizes current approaches to developing demographic recovery policy, reviews the recommendations of national and international experts, and analyzes strategic documents, including the Demographic Development Strategy of Ukraine until 2040. Five priority areas are identified: increasing birth rates through long-term parental support programs, affordable housing, and accessible social services; creating conditions for the return and reintegration of Ukrainian migrants; reforming the healthcare system to reduce premature mortality and increase life expectancy; expanding education, employment, and elderly adaptation programs; and addressing regional disparities through targeted support of war-affected areas.

The study underscores the need to strengthen interagency coordination, modernize the demographic statistics system, ensure financing mechanisms for implementation, and introduce innovative approaches to human capital management.

Keywords: *demographic policy, depopulation, war, migration, birth rate, strategy, post-war recovery, human capital.*

Постановка проблеми. Ще до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації Україна перебувала у стані затяжної демографічної кризи. З 1991 по 2021 рік чисельність населення скоротилася з понад 52 млн до приблизно 41 млн осіб, що свідчить про системну депопуляцію [1]. Основними причинами стали поєднання низької народжуваності, високої смертності, масштабної еміграції та старіння населення. Повномасштабна війна лише загострила ці процеси, спричинивши нову хвилю втрат, зумовлених прямими бойовими діями, масовим переміщенням населення, погіршенням доступу до медичних послуг та психологічним виснаженням. У цих умовах збереження та відновлення демографічного потенціалу стає критично важливим завданням державної політики та наукових досліджень. Від ефективності демографічної відповіді значною мірою залежить не лише соціальна стабільність, а й економічне майбутнє України, її здатність до відновлення, модернізації та розвитку в повоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демографічна ситуація в Україні останніми роками є предметом уваги як вітчизняних, так і міжнародних дослідників. Зокрема, Е. Лібанова аналізує тенденції старіння та зниження народжуваності, а також потребу у переосмисленні державної

демографічної політики в умовах війни [2]. Колективні дослідження Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України підкреслюють структурні зміни у віковому складі населення та вплив міграції на ринок праці [3]. У звітах UNHCR, IOM, UNICEF фіксуються масштабні переміщення населення та їхній вплив на сімейні структури, народжуваність і доступ до базових послуг [4], [5].

Також порушуються проблеми втрати молодого працездатного населення, гендерного дисбалансу та посилення навантаження на соціальні системи [6]. Водночас системні аналітичні дослідження, присвячені розробці конкретних стратегій демографічного відновлення, ще перебувають на початковому етапі. Особливої уваги потребує вивчення адаптаційного потенціалу України до умов постійного старіння, втрати молодого працездатного населення та міграційної асиметрії.

Метою статті є комплексний аналіз демографічних викликів України у довоєнний та воєнний періоди, оцінка реальних втрат демографічного потенціалу та визначення основних напрямів політики його відновлення з урахуванням затвердженої Стратегії демографічного розвитку до 2040 року та міжнародного досвіду подолання подібних криз.

Виклад основного матеріалу. Станом на 2021 рік, ще до початку повномасштабної війни, демографічна ситуація в Україні вже була критичною. Країна тривалий час перебувала у фазі системної депопуляції, що супроводжувалася зниженням народжуваності, високою смертністю, масштабною еміграцією та старінням населення. За даними Державної служби статистики, з моменту набуття незалежності у 1991 році чисельність населення скоротилася з понад 52 млн осіб до приблизно 41 млн у 2021 році [1]. Таке скорочення було зумовлене кількома взаємопов'язаними чинниками.

Ключовим викликом стало стійке скорочення населення, коли кількість смертей стабільно перевищувала кількість народжень, а міграційне

сальдо залишалося від'ємним. Якщо на початку 2000-х років щорічні втрати сягали понад 350 тис. осіб, то у другій половині 2010-х темпи депопуляції знову зросли до 250 тис. і більше. У 2020 році Україна займала одне з перших місць серед європейських країн за інтенсивністю природного скорочення населення, понад 8% [7].

Наднизький рівень народжуваності був основною причиною такого становища. У 2021 році сумарний коефіцієнт народжуваності становив близько 1,2 дитини на одну жінку, що суттєво нижче рівня простого відтворення поколінь [8]. Упродовж 2013-2021 років спостерігалася тенденція до зниження народжуваності, зумовлена погіршенням економічної ситуації, соціальною невизначеністю, трансформацією шлюбно-сімейної поведінки. Поширеним стало відкладання народження дитини до досягнення фінансової стабільності, здобуття освіти, вирішення житлового питання. У результаті цього життєві цикли зміщувалися, що у поєднанні з несприятливим економічним середовищем призводило до остаточного зменшення кількості народжених [7].

Поряд з низькою народжуваністю, демографічна криза посилювалася високим рівнем смертності, зокрема серед чоловіків працездатного віку. Хоча у 2008-2013 роках спостерігалось певне покращення показників, уже з 2014 року, з початком військових дій на сході України та економічною кризою, ситуація знову погіршилася. Середня очікувана тривалість життя у 2019 році становила лише 67,7 року для чоловіків та 77,3 року для жінок. Основними причинами смертності були хвороби системи кровообігу, новоутворення, зовнішні чинники та хвороби органів травлення. При цьому показник життєвості у 2020 році складав лише 475 народжених на 1000 смертей [7].

Значущим викликом залишалося демографічне старіння населення. У передвоєнний період частка осіб віком 60+ перевищувала 22%, що створювало додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру [9].

Демографічне старіння супроводжувалося скороченням частки молоді, особливо в сільських територіях, і суттєвими регіональними диспропорціями.

Міграційні процеси справляли критичний вплив на динаміку населення. Зовнішня трудова еміграція, яка посилилася після 2014 року, призвела до відтоку значної частини молодого і працездатного населення. За оцінками, за кордоном перебували до 3 млн українських трудових мігрантів, переважно у Польщі, Італії, Чехії [9]. Нерідко ці переміщення ставали постійними, з поступовим перевезенням родин, що посилювало ризики втрати людського капіталу. Водночас внутрішня міграція після 2014 року носила вимушений характер. Через збройний конфлікт і окупацію частини територій, що призвело до концентрації населення в західних і центральних регіонах.

Не менш важливими були трансформації у сфері шлюбно-сімейної поведінки. Збільшення віку вступу в шлюб, поширення незареєстрованих партнерств, зростання частки позашлюбних народжень, зменшення кількості багатодітних сімей. Усе це свідчило про глибокі соціокультурні зрушення. У містах переважали моделі дводітності, тоді як багатодітність залишалася винятком. Частка однопатріархальних сімей, особливо в малозабезпечених групах населення, зростала [10].

Незважаючи на наявність стратегічних документів, таких як Стратегія міграційної політики до 2025 року, Програма репродуктивного здоров'я нації (2006-2015), Стратегія активного довголіття до 2022 року, державна демографічна політика залишалася розрізненою, фрагментарною та здебільшого декларативною. Бракувало міжвідомчої координації, адекватного фінансування та механізмів моніторингу. Частина важливих програм не була продовжена, а Стратегія людського розвитку 2021 року не мала чіткого зв'язку з питанням кількісного відтворення населення [8].

Особливим обмеженням для аналізу й планування була відсутність актуального перепису населення – останній проводився у 2001 році [7]. Це

унеможлиблювало точну оцінку чисельності, вікової структури, регіональних диспропорцій, а отже, і ефективне планування відповідної політики.

Таким чином, передвоєнний період в Україні характеризувався системною демографічною кризою, що проявлялася в одночасному поєднанні низької народжуваності, високої смертності, старіння населення, масштабної еміграції та зміни шлюбно-сімейних установок. Комплекс цих проблем, за відсутності ефективної державної відповіді, сформував вкрай уразливе підґрунтя для подальших демографічних втрат, спричинених повномасштабною війною.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації, розпочата 24 лютого 2022 року, лише загострила наявні тенденції, перетворивши демографічну кризу на справжній шок. Країна, що вже перебувала у стані депопуляції, зіткнулася з новим витком різкого скорочення чисельності населення, прискореним старінням та масштабною міграцією. Ці процеси суттєво трансформували структуру населення і створили нові виклики для державної політики.

Одним із найгостріших наслідків війни стало різке скорочення чисельності населення. За оцінками ООН, на 2024 рік населення України становить близько 37,9 млн осіб, тоді як Інститут демографії та проблем якості життя НАН України наводить ще нижчу цифру – 35,8 млн. При цьому реальна чисельність наявного населення на підконтрольних територіях на початок 2023 року, за експертними оцінками, могла не перевищувати 32 млн. У порівнянні з довоєнним періодом (41,1 млн у 2021 році), загальні втрати демографічного потенціалу сягнули близько 10 млн осіб. Особливо помітним є зменшення на графіках 2015 року (втрата Криму та частини Донбасу) і 2022 року (початок повномасштабної війни) [8].

Найбільший внесок у втрату населення зробила масштабна міграція, як зовнішня, так і внутрішня. За даними УВКБ ООН, понад 6 млн українців були змушені залишити країну, з яких понад 4 млн отримали тимчасовий

захист у країнах ЄС [8]. Частка жінок у структурі біженців становить понад 62%, дітей – близько 26% [11]. Водночас внутрішньо переміщеними особами (ВПО) стали понад 5 млн громадян, більшість з яких зосереджені у центральних і західних регіонах країни. За даними Мінсоцполітики, станом на березень 2025 року офіційно обліковано понад 4,6 млн ВПО.

Наступним критичним фактором стало зростання смертності, пов'язане як з прямими наслідками бойових дій, так і з опосередкованими факторами, такими як обмеженням доступу до медичної допомоги, погіршенням умов життя, психологічним стресом. За даними ООН, станом на початок 2024 року зафіксовано понад 10 тис. загиблих серед цивільного населення, хоча реальні втрати можуть бути значно вищими [8]. Особливе занепокоєння викликає зростання смертності серед чоловіків працездатного віку. Крім того, тривалість життя в Україні, яка і до війни була однією з найнижчих у Європі, очікувано знизиться ще більше, що також посилить проблему старіння населення. Психологічні травми та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), поширені серед населення, також впливають на стан здоров'я та загальну смертність.

На тлі зростання смертності фіксується катастрофічне зниження народжуваності. Якщо у 2021 році сумарний коефіцієнт народжуваності становив 1,2, то вже у 2022 році він сягає 0,9, а в 2023 році – 0,7 [8]. Це найнижчий показник за всю історію незалежної України. Співвідношення між кількістю померлих і народжених перевищило 3:1. В умовах нестабільності, масової еміграції та невизначеності майбутнього багато сімей відкладають рішення про народження дитини.

Такі зміни значно прискорили процес демографічного старіння. Частка осіб віком 65+ наблизилася до 22%, що відповідає показникам найстаріших націй Європи. Молоді люди переважно становлять основну частку біженців та трудових мігрантів, тоді як особи старшого віку здебільшого залишаються в Україні. Це призводить до дисбалансу у віковій

структурі та зростання навантаження на систему охорони здоров'я й соціального забезпечення.

Водночас збір та обробка демографічної статистики значно ускладнені. Державна служба статистики не публікує повноцінних щорічних демографічних звітів з 2022 року, що ускладнює достовірне відстеження тенденцій. Частина даних надається Міністерством юстиції, а окремі оцінки міжнародними організаціями. Це підвищує ризики для прийняття управлінських рішень у сфері демографії. Брак актуальних та повних даних ускладнює розробку ефективних стратегій, оскільки урядовці та науковці не мають чіткої картини реального стану справ.

Таким чином, демографічна ситуація в Україні у 2022-2025 роках характеризується системним загостренням довоєнних кризових тенденцій. Масова міграція, надсмертність та демографічне старіння створюють довгострокові ризики для відновлення країни. Формування нової демографічної політики має стати пріоритетом держави та основою для стратегії повоєнної відбудови.

Усвідомлюючи гостроту демографічних викликів, Кабінет Міністрів України 30 вересня 2024 року схвалив Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року (розпорядження № 922-р) [9]. Цей документ визначено як довгостроковий програмний документ, спрямований на мінімізацію демографічних ризиків, забезпечення збалансованого довгострокового відтворення населення, необхідного обсягу людського капіталу та чисельності робочої сили в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Стратегія розроблена з урахуванням Цілей сталого розвитку до 2030 року, проголошених ООН, та положень Конвенції ООН про права дитини. Мета Стратегії полягає у забезпеченні спроможності населення до довготривалого відтворення навіть в умовах наслідків війни.

Стратегія передбачає два сценарні моделі майбутнього: інерційний, який за відсутності активної політики прогнозує скорочення населення до

приблизно 25 млн осіб у 2050 році, та керований, що за умови реалізації заходів має на меті утримати чисельність на рівні близько 31-32 млн у 2050 році. Досягнення цієї мети планується шляхом реалізації п'яти стратегічних цілей.

По-перше, це стимулювання народжуваності та підтримка сім'ї. Ця ціль передбачає створення умов, за яких українські сім'ї прагнули б і могли мати бажану кількість дітей. Заходи включають формування середовища, сприятливого для народження і виховання дітей, забезпечення економічної самодостатності сімей, підтримку працюючих батьків, надання послуг по догляду за дитиною, матеріальну підтримку, вирішення житлових проблем, сприяння гендерній рівності у сімейній сфері, а також інформаційно-консультаційну підтримку батьків. Визнається, що труднощі поєднання професійної діяльності з батьківством, недостатній доступ до дошкільних закладів та фінансові обмеження є ключовими факторами, що впливають на низьку народжуваність. Важливо розуміти, що заохочення народжуваності виключно грошовими виплатами має обмежений довгостроковий ефект, тому потрібен комплексний підхід.

По-друге, стратегія фокусується на зниженні рівня передчасної смертності та формуванні умов для здорового та активного довголіття. Мета цієї цілі збереження життя та здоров'я громадян через покращення системи охорони здоров'я, профілактику захворювань, зокрема неінфекційних, формування культури здорового способу життя та створення безпечного навколишнього середовища. Особливу увагу приділяють боротьбі з основними причинами смерті, такими як хвороби системи кровообігу, новоутворення та зовнішні причини, які істотно впливають на тривалість життя, особливо серед чоловіків.

Третя ціль – регулювання міграції та повернення населення. Стратегія ставить завдання досягнення позитивного міграційного приросту населення шляхом заохочення реєміграції українців, які виїхали за кордон, та

проактивну імміграційну політику щодо іноземців, зокрема кваліфікованих кадрів та етнічних українців з діаспори. Без притоку населення буде важко компенсувати воєнні втрати та природне скорочення. Тому створення умов для повернення вимушених переселенців після завершення бойових дій є критично важливим. Міністерство національної єдності України, створене у грудні 2024 року, покликане зміцнювати зв'язок з українцями за кордоном та сприяти їх добровільному поверненню [8]. Також актуальним залишається питання протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми.

Четверта ціль – оптимізація розміщення населення на території країни. Вона передбачає збалансований територіальний розвиток, недопущення появи депресивних безлюдних зон та надмірної концентрації населення в окремих регіонах. Це включає підтримку відновлення деокупованих громад та розвиток інфраструктури у відносно безпечних регіонах.

П'ята ціль стосується адаптації соціуму до демографічного старіння та формування умов для активного довголіття. Зважаючи на те, що Україна належить до "старих" націй, і частка літніх людей зростає, Стратегія спрямована на мінімізацію негативних наслідків старіння для економіки та соціальної сфери. Це передбачає реформування пенсійної системи, розвиток системи довгострокового догляду, впровадження програм "активного старіння" для залучення літніх громадян до суспільного та професійного життя.

Реалізація Стратегії здійснюється через операційні плани заходів, перший з яких затверджено на 2024-2027 роки [8]. Моніторинг та оцінка результатів покладається на Мінсоцполітики за участі інших органів влади, міжнародних та громадських організацій, з щорічним звітуванням перед Кабінетом Міністрів України.

Вивчення міжнародного досвіду, зокрема європейського, є важливим для адаптації вітчизняної політики. Хоча ЄС не має єдиної директивної

демографічної політики, на рівні Союзу формуються спільні стратегічні пріоритети та рекомендації.

Серед релевантних прикладів підтримки сімей та народжуваності варто відзначити досвід країн ЄС, які стимулюють інвестиції в дітей та різні форми підтримки сімей. Наприклад, Ірландія реалізує довгострокову стратегію підтримки немовлят, дітей та їхніх сімей, що передбачає створення умов для поєднання праці та батьківства, запобігання дитячій бідності та розвиток якісних послуг. Франція та Данія мають вищі показники народжуваності серед жінок старших вікових груп, що свідчить про відкладене материнство та сприятливі умови для його реалізації. Польща також розробила "Демографічну стратегію 2040", що передбачає комплекс заходів зі стимулювання народжуваності.

В управлінні міграцією країни ЄС розглядають міграцію як інструмент часткової компенсації дефіциту робочої сили та уповільнення старіння населення, застосовуючи механізми легальної імміграції, як-от "блакитна карта" для висококваліфікованих працівників. Для країн походження актуальними є заходи з підтримки зв'язків із діаспорою та стимулювання повернення мігрантів. Досвід країн Центрально-Східної Європи, які після вступу до ЄС зіткнулися зі значною еміграцією, є показовим у їхніх спробах заохотити своїх громадян повернутися. Досвід Боснії і Герцеговини та інших балканських країн у реалізації програм повернення біженців після воєн 1990-х років також є релевантним для України, хоча їх успіх був різним.

Щодо адаптації до старіння та активного довголіття, європейські країни приділяють значну увагу політиці активного довголіття, що включає підтримку здоров'я, соціальну інтеграцію та можливість продовження зайнятості для літніх людей. Розвиваються системи довгострокового догляду, програми перекваліфікації та навчання для старших працівників [8].

Особлива роль міст полягає у їхній здатності відігравати ключову роль у реалізації соціальної політики, включаючи боротьбу з дитячою бідністю та створення інклюзивного середовища. Міста можуть бути майданчиком для розробки та впровадження інноваційних соціальних програм, адаптованих до локальних потреб. Приклади Барселони та Гетеборга демонструють комплексні стратегії зменшення соціальної нерівності на рівні мікрорайонів. Париж, Братислава, Варшава, Мінськ, Прага, Софія також вивчалися в контексті впливу статусу столиці та метрополійного міста на демографічні процеси [10].

Незважаючи на наявність затвердженої Стратегії, процес її реалізації наштовхується на значні виклики. Серед них: продовження бойових дій, руйнування інфраструктури, втрати населення, вимушене переміщення та економічна нестабільність, що створюють надзвичайно складні умови для реалізації будь-яких довгострокових планів. Точне прогнозування демографічних процесів під час війни та в повоєнний період є вкрай складним через залежність від тривалості та інтенсивності конфлікту, а також рішень мільйонів мігрантів щодо повернення. Як зазначають фахівці, довгострокові прогнози в таких умовах є гіпотетичними [9].

Проблеми з даними також значно ускладнюють якісний аналіз та обґрунтування висновків, а також оцінку ефективності заходів, адже тривала відсутність перепису населення та неможливість повноцінного обліку демографічних подій на окупованих територіях є серйозним обмеженням. Інституційні та фінансові бар'єри, такі як необхідність забезпечення ефективної міжвідомчої координації, залучення достатніх фінансових ресурсів та адаптація нормативно-правової бази залишаються значними перешкодами. Крім того, соціально-психологічні аспекти, як-от вплив стресу, невизначеності та можливих соціальних розколів, значно впливають на репродуктивну та міграційну поведінку населення.

Незважаючи на ці труднощі, затвердження Стратегії-2040 є важливим кроком, який демонструє усвідомлення державою масштабів проблеми та намір системно її вирішувати. Реалізація стратегічних цілей, зокрема стимулювання народжуваності через підтримку сімей, зниження передчасної смертності шляхом покращення системи охорони здоров'я та безпеки, а також активне управління міграцією для заохочення повернення та залучення нових мешканців, є критично важливою для майбутнього України. Досвід інших країн, особливо тих, що переживали значні потрясіння або мають схожі демографічні виклики, може бути корисним для адаптації конкретних механізмів та програм. Важливо не лише запозичувати окремі інструменти, а й інтегрувати їх у цілісну систему політики, яка враховує національну специфіку та є гнучкою до швидких змін.

Висновки. Повномасштабна війна в Україні суттєво загострила хронічні демографічні проблеми, трансформувавши їх у загрозу національного масштабу. Різке скорочення населення, депопуляція, масова еміграція, старіння та втрата трудового потенціалу негативно впливають на соціальну стійкість і економічні перспективи держави. Особливої уваги потребує зменшення частки молодого працездатного населення, що формує розрив між поколіннями та ускладнює відновлення людського капіталу.

Таким чином, вирішення демографічних проблем України вимагає довгострокового комплексного підходу, визначеного Стратегією до 2040 року, наполегливої роботи з її імплементації, тісної співпраці всіх рівнів влади, наукової спільноти та громадськості, а також ефективного використання міжнародної підтримки та релевантного досвіду інших держав. Формування нової демографічної політики має стати пріоритетом держави та основою для стратегії повоєнної відбудови. Пріоритетом має стати не лише відновлення кількості населення, але й покращення його якості життя, здоров'я та добробуту. Успіх цих зусиль залежатиме не лише від державних

програм, але й від активної участі громадянського суспільства, міжнародних партнерів та відновлення довіри населення до майбутнього країни.

Від своєчасності та цілісності реалізованих заходів залежить не лише чисельність населення, а й майбутня конкурентоспроможність України, її спроможність до економічного зростання, модернізації та ефективного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Демографічна ситуація у 2021 році. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/demohrafichna-sytuatsiya-u-2021-rotsi>
2. Лібанова Е. Ukraine's Demography in the Second Year of the Full-Fledged War. Wilson Center. 2023. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukraines-demography-second-year-full-fledged-war>
3. Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: монографія / за ред. Т. Г. Васильціва; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2024. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20240005.pdf>
4. UNHCR. Звіт про ситуацію в Європі – Україна, 2023 рік. Женева: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, 2024. URL: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/2024-06/Europe%20-%20Ukraine%20ARR%202023_0.pdf
5. ІОМ. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: GPS Round 19, січень 2025 року. Женева: Міжнародна організація з міграції, 2025. URL: https://crisisresponse.iom.int/sites/g/files/tmzbd11481/files/appeal/documents/IOM_UKR_Internal%20Displacement%20Report_GPS%20R19_January%202025.pdf
6. Chachanidze M. Consequences of Demographic Collapse in Ukraine. International Economics and Management. 2023. No. 3. С. 39-48. URL: <https://iem.ge/ojs/index.php/journal/article/view/158/129>

7. Населення України: нариси про демографічний стан країни у перше тридцятиріччя незалежності / [І. Курило, С. Аксьонова, О. Гаврилук та ін.]; за ред. І. О. Курила. Київ: Наукова думка, 2023. 165 с.
8. Грицишена А. О. Державна політика забезпечення демографічної безпеки України: дисертація на здобуття ступеня доктора наук з публічного управління та адміністрування. Житомир: ДУ «Політехніка», 2025. 375 с.
9. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>
10. Демографія метрополісів України – 2021 : аналіт. доп. / [за заг. ред. Е. М. Лібанової] ; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Київ, 2022.
11. Збереження і розвиток України в умовах війни та миру : національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, Е. М. Лібанова, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2024. – 220 с.

REFERENCES

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2021). *Demographic situation in 2021*. Retrieved from <https://stat.gov.ua/uk/publications/demohrafichna-sytuatsiya-u-2021-rotsi> [In Ukrainian]
2. Libanova, E. (2023). *Ukraine's demography in the second year of the full-fledged war*. Washington, DC: Wilson Center. Retrieved from <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukraines-demography-second-year-full-fledged-war>
3. Vasylytsiv, T.H. (Ed.). (2024). *Migration losses of youth and the resource potential of Ukraine's post-war recovery: Modeling of interactions and tools for resilience*. Lviv: Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy. Retrieved from <https://ird.gov.ua/irdp/p20240005.pdf> [In Ukrainian]

4. UNHCR. (2024). *Europe – Ukraine: Annual Regional Report 2023*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. Retrieved from https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/2024-06/Europe%20-%20Ukraine%20ARR%202023_0.pdf
5. International Organization for Migration. (2025). *Internal Displacement Report: Ukraine – General Population Survey, Round 19 (January 2025)*. Geneva: IOM. Retrieved from https://crisisresponse.iom.int/sites/g/files/tmzbd11481/files/appeal/documents/IOM_UKR_Internal%20Displacement%20Report_GPS%20R19_January%202025.pdf
6. Chachanidze, M. (2023). Consequences of demographic collapse in Ukraine. *International Economics and Management*, (3), 39-48. Retrieved from <https://iem.ge/ojs/index.php/journal/article/view/158/129>
7. Kurylo, I., Aksionova, S., Havryliuk, O., et al. (2023). *Population of Ukraine: Essays on the demographic state of the country in the first thirty years of independence* / Ed. I.O. Kurylo. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Hrytsyshena, A.O. (2025). *State policy of ensuring demographic security of Ukraine* (Doctoral dissertation in Public Administration). Zhytomyr: Zhytomyr Polytechnic State University [in Ukrainian].
9. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Demographic Development Strategy of Ukraine until 2040: Decree No. 922-p dated September 30, 2024*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text> [In Ukrainian]
10. Libanova, E.M. (Ed.). (2022). *Demography of Ukrainian metropolises – 2021: Analytical report*. Kyiv: Ptukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
11. Pyrozhkov, S.I., Khamitov, N.V., Holovakha, Ye.I., et al. (Eds.). (2024). *Preservation and development of Ukraine in conditions of war and peace: National report*. Kyiv: Koretsky Institute of State and Law, NAS of Ukraine [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.05.2025